

УДК 336.741.2

Шаров О. М.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Київ, Україна, alexsharov@gmail.com.ua

ФІЛОСОФІЯ ХРИМАТОГЕНЕЗУ: ВІД ЗОЛОТА ДО КРИПТОВАЛЮТ

Oleksandr Sharov

Dr. Sc. (Economics), Professor, SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman", Kyiv, Ukraine, alexsharov@gmail.com.ua

PHILOSOPHY OF CHRYMATOGENESIS: FROM GOLD TO CRYPTOCURRENCES

JEL classification: E00, E42, F33.

Шаров А. Н.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківського дела ГВУЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Київ, Україна

ФИЛОСОФИЯ ХРИМАТОГЕНЕЗА: ОТ ЗОЛОТА ДО КРИПТОВАЛЮТ

При розгляді сутності грошей досить часто цитується зауваження британського прем'єр-міністра У. Гладстона, що навіть любов не зробила дурнями стільки людей, як мудрування щодо сутності грошей*. Ця думка відома нам лише зі слів К. Маркса [1; с. 49], котрий не був занадто скрупульозним у таких питаннях [2; с. 36, 37]. Утім, якщо він навіть просто вигадав цей вислів, то зробив послугу шановному лорду. Чого не скажеш про інший відомий вислів самого К. Маркса, котрий є перевернутою цитатою абата Галіані, за словами якого дорогоцінні метали за своєю природою є грошима [3, с. 137]. За версією К. Маркса, золото та срібло за своєю природою не гроші, але гроші за своєю природою – золото і срібло [1; с. 135]. Тобто згідно з його теорією гроші – це особливий товар, що стихійно виокремився з товарного світу (вигравши, так би мовити, конкуренцію в процесі використання у формах простої та розгорнутої вартості), став загальним еквівалентом та являє собою "кристалізацію мінової вартості". На цьому еволюція грошей (хриматогенез), власне, й завершується.

Наприкінці ХІХ ст., коли розроблялася згадана теорія та золотий стандарт переможно крокував світом, здавалося, що зазначене повністю підтверджується самим життям. Але невдовзі навіть у марксистських колах розпочалася дискусія стосовно природи сучасних грошей (зокрема, з боку Р. Гільфердинга в його відомій праці "Фінансовий капітал" [4]), котра закінчилася деба-

* Мовою оригіналу це висловлювання звучить так: "Even love has not turned more men into fools than has meditation upon the nature of money".

© Шаров О. М., 2017

тами щодо демонетизації золота в 1980-х роках. Отож у сучасних умовах глобальної економіки Марксове бачення генезису грошей тим більше не може сприйматись як завершена теорія.

Товарні гроші представляли в обігу абстрактну вартість, оскільки самі мали конкретну вартість, втілену у відповідному обсязі грошового металу – повноцінній монеті. Водночас протягом довгої історії обігу грошових знаків одним із основних трендів було зменшення їх реальної вартості порівняно з вартістю, яку вони представляли в обігу. Таким чином скрізь поширилася практика псування монет, тобто карбування останніх із меншим фактичним вмістом грошового металу, ніж це проголошувалось офіційно.

Наведені приклади показують, що за розумного підходу (в разі недопущення випуску в обіг надмірної кількості грошей і гіперінфляції) обіг неповноцінної монети можливий. Логічним висновком із цього принципу стала поява паперових грошей, котрі вже офіційно мали значно меншу вартість, аніж представляли в обігу.

Процес зниження внутрішньої вартості грошових знаків порівняно з їх представницькою вартістю хотілося б назвати “девалюація”, тобто зниження вартості (*value*). Однак, оскільки практично це означає “девальвація” (термін, що в економіці має інше значення), зупинимось (поки що) на латинізованому варіанті – “депреціумізація” (*depreciation*), хоча він і виглядає дещо громіздким. Такий процес відбувався протягом багатьох століть та успішно завершився.

Щоправда, він знайшов своє продовження в наступному тренді, який характеризується зникненням речовинної основи грошових знаків, котрі перетворюються на невидимі й невідчутні електронні імпульси внаслідок використання електронних банківських карток та різних систем комп’ютерного й мобільного банкінгу (від home banking до безконтактних платежів на основі “хмарних” технологій). Цей процес теж стартував досить давно (з урахуванням сучасних темпів розвитку), принаймні на початку 1980-х років він був чітко помітний навіть дослідникам із Радянського Союзу, де він тоді навіть не починався, хоча його теоретичне підґрунтя було закладене ще відомим українським академіком В. М. Глушковым). В ті часи я запропонував називати його “дестафація”, тобто зникнення речової форми (від англ. “*stuff*” – речовина) [5, с. 87]. Таким чином з’явилися електронні гроші.

Взагалі ще у своїй кандидатській дисертації я прагнув вжити інший термін, менш претензійний і більш традиційний, – “дематеріалізація”, але мій науковий керівник професор В. М. Шенаєв (Інститут міжнародної економіки та міжнародних відносин АН СРСР) зауважив, що згідно з науковим матеріалізмом матеріальним є весь світ, який нас оточує, тому нематеріальним (тобто ідеальним) може бути лише те, що існує не в реальності, а в розумі, в людській уяві. Слушність його поради я усвідомив лише зараз, коли розвиток досліджень у напрямі створення штучного інтелекту досяг рівня, котрий вже дає змогу бачити реальні перспективи його створення. Таким чином, наступним логічним етапом зазначеного процесу (зникнення грошових знаків), ймовірно, буде їх справжня дематеріалізація або раціоналізація (від лат. “*ratio*” – розум). Отже, грошові знаки можуть стати уявними одиницями, які

переміщуватимуться між рахунками власників у результаті розрахунків, тільки здійснених не в людському розумі, а в штучному. Таким чином, можна передбачити появу “розумних” грошей.

Тепер спробуємо проаналізувати еволюцію сутності грошей. Вони починають свій довгий шлях як товарні гроші, котрі представляють абстрактну вартість, оскільки як прості товари втілюють конкретну вартість – це початковий пункт і для розглянутого вище процесу еволюції форми грошей. Через певні особливості загальним еквівалентом (грошима) стають грошові метали – золото та срібло. Такі гроші обертались, як уже зазначалося, спочатку у формі повноцінної монети, згодом – зіпсованої, а потім – паперових знаків, що розмінювалися на золото (срібло), при цьому залишаючись за сутністю товарними грошима. Втім, у якийсь момент держава усвідомила, що може й не забезпечувати розмін паперових грошей на метал, підтримуючи їх циркуляцію за рахунок свого авторитету та влади (що, зрештою, те саме).

Паперові гроші з представника золота в обігу перетворилися на самостійного представника вартості, емітованого державою, – казначейські білети, тобто гроші, що представляють вартість унаслідок законів не ринкових, а державних (так звані хартальні гроші) [6]. Утім, така практика була недовгою. (Вона могла б існувати і зараз, однак не витримує випробування часом, оскільки держава легко впадає в спокусу “самофінансування”, що породжує гіперінфляцію та руйнування не лише економіки, а й самої держави.)

На зміну хартальним грошам приходять кредитні, в основу котрих покладено вексельний обіг, тобто, врешті-решт, ринкові вартості, обмін яких здійснюється вже передусім на основі функції грошей як засобу платежу (а не засобу обігу). Кредитні гроші спочатку мають форму банкнот комерційних банків (банкнота – це вексель на банкіра), але поступово замінюються на банкноти спеціалізованих емісійних банків (котрі на сьогодні практично всі є державними установами). Отже, відбувається своєрідний синтез хартальних та кредитних грошей. І паралельний розвиток процесу дестафації попервах жодним чином не порушує цієї ситуації: електронні гроші за своєю сутністю залишаються формою кредитних грошей.

Однак поява криптовалюти принципово змінює ситуацію. За своєю економічною сутністю криптовалюта, зокрема біткойн, у описі її автора [7, с. 2] – це той самий переказний вексель, або тратта, який супроводжується цілою низкою передавальних написів, або індосаментів (блокчейн). Але основою емісії криптовалюти є не товарні чи кредитні операції (обмін вартостями), а певна логічна програма (гра розуму). Таким чином, еволюція сутності також призводить до появи “розумних” грошей.

Як показує аналіз еволюції попередніх видів грошей, цей процес характеризується постійним протистоянням між ринком, котрий створює черговий вид грошей, і державою, що намагається націоналізувати їх емісію. Гучні заяви про необхідність “опанувати” процес випуску (майнінгу) криптовалюти, які лунають із боку різних державних діячів, вказують на те, що такого протистояння не вдасться уникнути й у випадку з криптовалютами. Вочевидь, нова глобальна економіка дійсно вимагає принципово нових грошей. Однак на цей статус уже є різні претенденти (колективні валюти, світова валюта, трансна-

ціональні гроші, а тепер і криптовалюти). Однозначно стверджувати, якими насправді будуть нові глобальні гроші, поки що не можна. Але процес їх генези вже розпочався.

Список використаних джерел

1. Маркс К. К критике политической экономии. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 13. М. : Изд-во полит. лит-ры, 1959. 805 с.
2. Энгельс Ф. Предисловие к четвертому изданию. Маркс К. Капитал. Т. 1. М. : Изд-во полит. лит-ры, 1983. С. 35–40.
3. Galiani F. Della Moneta. Napoli, 1750. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=vow1AQAAAMAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Ferdinando+Galiani%22&hl=ru&sa=X&ei=UYqaVag1pZzKA4j1jIgd&ved=0CC8QuwUwAg#v=onepage&q&f=false>.
4. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. М. : Соцэкгиз, 1959. 508 с.
5. Шаров А. Н. Развитие “банковской технологии”. США: экономика, политика, идеология. 1986. № 9. С. 85–92.
6. Knapp G. F. Staatliche Theorie des Gelde. Leipzig : Duncker & Humblot, 1905. 418 s.
7. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.

References

1. Marx, K. (1959). K kritike politicheskoy e`konomii [To the criticism of political economy]. In K. Marx, F. Engels. *Sochineniya* [Works] (Vol. 13). Moscow: Izdatel`stvo politicheskoy literatury` [in Russian].
2. Engels, F. (1983). Predislovie k chetvertomu izdaniyu [Preface to the fourth edition]. In K. Marx. *Kapital* [Capital] (Vol. 1). (pp. 35–40). Moscow: Izdatel`stvo politicheskoy literatury` [in Russian].
3. Galiani, F. (1750). *Della Moneta*. Napoli. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=vow1AQAAAMAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Ferdinando+Galiani%22&hl=ru&sa=X&ei=UYqaVag1pZzKA4j1jIgd&ved=0CC8QuwUwAg#v=onepage&q&f=false>.
4. Gil`ferding, R. (1959). *Finansovyy` kapital* [Financial capital]. Moscow: Soce`kgiz [in Russian].
5. Sharov, A. N. (1986). Razvitie “bankovskoy tekhnologii” [The development of “banking technology”]. *SShA: e`konomika, politika, ideologiya* [USA: economics, politics, ideology], 9, 85–92 [in Russian].
6. Knapp, G. F. (1905). *Staatliche Theorie des Gelde*. Leipzig: Duncker & Humblot [in German].
7. Nakamoto, S. (n. d.). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*. Retrieved from <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.